

Bilaga 1.

Historik, kortfattad samisk historia

Vad är det då som svenskarna inte får veta? Här kommer en sammanfattning av den samisk-svenska historien:

Samerna var ett folk vid sidan av det egna

Från att ha varit ett av de grannfolk som man bedrev handel med blev samerna under sen-medeltiden hårt beskattade av kringliggande kungariken som tävlade om vem som hade rätten till lappmarken. Innan dess hade samerna själva tagit upp skatt från jägare som vill jaga i deras land och länderna runtomkring hade inte ännu förstått vilka rikedomar som fanns i Sápmi förutom jakten och fisket. Det var de s.k. birkarlarna som sköter indrivningen av skatt som mest bestod av skinn och många samer betalar skatt till flera länder eftersom man inte kommit överens om gränserna. År 1535 tog staten över beskattningen¹.

Det är viktigt att veta att staten Sverige under Gustav Vasas tid bestod av Västergötland västerut, Småland söderut, Karelen österut och Hälsingland norrut, inte mer. Men Gustav Vasa skriver i ett brev 1542 att de obebodda markerna ”hör Gud, oss och Sveriges krona till och ingen annan”. Det gör han för att bönderna inte skulle lägga beslag på samernas jakträtt. ²Samerna betalade skatt precis som bönderna och hade rätt till sitt land, även om de inte byggt hus och gårdar.

Kolonisationen

1634 upptäckte Samen Peder Olsson silvermalm i Nasafjäll och staten Sverige började mer och mer hävda sitt territorium. Många samer tvingades att sköta transporter och drogs under isen om de vägrade. Enbart i anslutning till Nasafjällsgruvan slavade 74 lappar och 600 renar.³ Staten började locka svenska nybyggare norrut för att visa att hävda Sveriges territorium genom ”Lappmarksplakatet” som kom ut 1673. Det innebar att de som bosatte sig i lappmarken fick femton års skattefrihet och slippa soldattjänst, men de nybyggare som kom fick inte göra intrång på samernas rätt till bl.a. jakt och fiske.⁴ Många samer hade flytt till Norge efter slavarbetet i gruvan och staten fick lov se till att inte att inte fler flydde för samernas bidrag till statskassan var viktig och därför skulle inte nybyggarna störa dem alltför mycket. Men nya bestämmelser trängde undan samerna mer och mer. Nybyggarna fick börja odla mer och börja fiska i samiska fiskevatten. Det var mest ekonomiska intressen som Sverige hade, men bit för bit tvingade man samerna in i svenska normer, samhällsstruktur och rättsuppfattning.

Men fortfarande var samerna i Svenska statens ögon ett folk. Innehavaren av ett lappskatte-land betalade skatt till staten precis som alla bönder i Sverige. Skillnaden blev ”bara” att bönderna senare fick äganderätt till jorden medan samerna inte erkändes äganderätt av staten.

Lappkodicillen

När man drog gränsen mellan Sverige och Norge (dåvarande Danmark) 1751, tillfrågades samer om var gränsen skulle gå och det fanns ett viktigt tillägg för samerna, den så kallade ”Lappkodicillen.” Detta dokument skulle garantera samiska rättigheter en om länderna skulle

¹ Samernas Riksförbund

² Samernas Riksförbund

³ Samernas Riksförbund

⁴ Kuoljok, Sunna – Samernas historia, s. 25

vara i krig med varandra. Det står också att de äger sina skatteländ som kunde köpas och ärvas. Kodicillen intygade också att samerna även i fortsättningen skulle sköta en del av sin rättskipning, så kallad lapprätt.⁵

Socialdarwinismen

I slutet av 1800-talet kom nya tankegångar i det svenska samhället, nu var det inte längre enbart ekonomiska intressen som gällde. Visserligen hade man skändat samiska offerplatser och 1693 brändes samens Lars Nilsson på bål med sin trumma⁶, men den behandlingen fick ju alla som inte var rättrogna. Socialdarwinismen kom med nya hot mot det samiska folket. Den ideologin innebär att den som är starkast överlever, vilket resulterar i en utveckling mot högre samhällsformer⁷. Samerna sågs som barnsliga och lägre stående naturfolk som inte kunde ta egna beslut.⁸ Eftersom myndigheterna ansåg att samer inte var kapabla att styra sina liv gick man in och reglerade allt: Vilka som fick lov att bedriva renskötsel, hur många renar de måste ha för att klara sig, hur många de inte fick ha för att inte bli för rika, vilka områden de skulle använda etc.⁹ Än idag är det fortfarande Länsstyrelsen som styr över rennäringen, inte samerna själva.

1932 gav Rasbiologiska institutets Herman Lundborg ut skriften "The Race Biology of the Swedish Laps". Där sades att samer var ett underlägset folk vars enda möjlighet att överleva var att de sammansmältes med svenskar. Till slut slog den så kallade "lapp-skall-vara-lapp"-politiken igenom. Den innebar att samekulturen skulle konserveras. Samer skulle ägna sig åt renskötsel och inget annat och de fick inte lov att bo i hus med murad skorsten och inte vänja sig vid moderniteter.¹⁰ Det värsta med den politiken var kanske inte rasismen och förtrycket, utan att man utestängde en stor grupp samer från att vara samer eftersom alla samer som inte ägt renar, utan bara haft småbruk, jagat och fiskat, skulle sluta kalla sig "lappar" och smältas in i det svenska samhället.¹¹ Från att självklart ha varit i majoritet i sitt eget land blev nu samerna successivt en minoritet.

Renbeteslagen 1886

Men den största smällen mot samerna var nog när den individuella rätten till land och vatten lagstiftades bort i 1886 års renbeteslag. I stället fick byns medlemmar en gemensam så kallad bruksrätt. Den mark som samer betalat skatt för i hundratals år blev helt plötsligt bara en rätt att använda marken tillsammans med andra. Sverige hade bestämt att för att äga mark måste man odla den. Många icke-renskötande samerna som hade förlorat rätten att använda sina förfäders marker till jakt och fiske förlorade nu också sin samiska identitet. Det enda de kunde göra var för att stanna kvar var att bli svenskar.

Renbeteskonventionen

Efter unionsupplösningen mellan Norge och Sverige antogs en renbeteskonvention som gjorde att 200 samefamiljer i norra Sverige miste sina sommarbeten och tvångsflyttades söderut. Det blev en kulturkrock och strukturen på den svenska rennäringen ändras radikalt.¹²

⁵ Lennart Lundmark, sid 6

⁶ Samernas Riksförbund

⁷ Nationalencyklopedin

⁸ Kuoljok, Sunna, s. 36

⁹ Gustafsson, Ylva

¹⁰ Gustafsson, Ylva

¹¹ Norrbottensfjällen

¹² Samernas Riksförbund

Den samiska kvinnans ställning försämrades också när svensk lag bestämde att hon skulle förlora sina renar och sitt medlemskap i samebyn om hon gifte sig med en icke-same. Om en samisk man gifte sig med en svensk kvinna så fick hon renskötselrätt. Denna diskriminering försvann först 1971.¹³

Modern tid

När industrialiseringen började på allvar ökades efterfrågan på naturresurser. Skogsavverkning, järnmalmsfyndigheter och senare utbyggnaden av vattenkraften har bidragit till att samernas marker har reducerats.

Först 1980 betraktades alla samer som en grupp igen. Plötsligt ville man behålla och skydda den kultur som man nästan lyckats utrota – om inte rennäringen krockade med andra markanvändares intressen, förstås.¹⁴

FN utnämner 1993 till ursprungsbefolkningarnas år. Den 16 maj hålls det första historiska Sametingsvalet.

Nästan inget av ovanstående står i en svensk skolbok idag...

Källor

Gustafsson, Ylva	2006-12-18, Intervju gjord av Mathias Forsgren med Ylva Gustafsson, representant för Sverige i FN:s urbefolkningsdelegation 1994-2004
Kuoljok, Sunna	1998, Tryckparken AB, Gällivare, Sametinget, Samernas historia
Lundmark, Lennart	Föredrag vid konferensen "Makt och minne" i Östersund 29 november 2006.
Nationalencyklopedin	1995. Göteborg: Språkdata
Norrbottensfjällen	2006-12-23, www.fjallen.nu , Norrbottensfjällen, "Sapmi – samernas land"
Samernas Riksförbund	2006-12-23, Samernas Riksförbund, Sámiid Riikasearvi, www.sapmi.se

¹³ Kuoljok, Sunna, s. 38

¹⁴ Gustafsson, Ylva